

Ösztönző fordulópont

Dr. Tóth Dezső kulturális miniszter-
helyettes beszéde a XX. Szegedi
Nyári Tárlat megnyitóján

Örömmel köszöntöm Önöket, a XX. — tehát nagymúltú — Szegedi Nyári Tárlat megnyitóján. Bár itt, ezúttal a képzőművészet ennek az örömmel közvetlen kiváltója — annak a nagy és szép találkozóknak is szól, amelyet a művészetek itt, a nyári Szegeden adnak egymásnak és közönségeiknek. Szeged ilyenkor két nagy, s két évtizede egymást kölcsönösen erősítő rendezvényével, a Játékokkal és a Tárlattal az opera, a táncművészet, a színházművészet és a képzőművészetek — a festészet, a szobrászat, a grafika — közös közönségének, a műsárok testvériségének városává szépül, s gondosan válogatott, egymásra épülő, gazdag kulturális programjával egyetemben egy hatalmas tömegeket mozgó és messze sugárzó közművelődési fórummá, a nyári Magyarország legjelentősebb kulturális központjává nő.

A Szegedi Nyári Tárlatok képzőművészeti életünkben betöltött szerepe táplálkozik is a szegedi nyárnak ebből az általános kulturális-művészeti-közművelődési atmoszférájából: kialakulása, országossá növekedése, presztízse ezen is alapszik — ugyanakkor két évtizedes léte, fejlődése, eredményei — integráns részét, s a Játékok mellett legfőbb gazdagítóját képezik a szegedi nyárnak. Mindennek említése természetesen korántsem a Tárlat szuverenitásának csökkentését, hanem annak illusztrálását célozza, hogy a művészetek mindenekelőtt az ember szívében, érzésvilágában keresik egymás társaságát és társalgását; az arra való emlékezőkért, hogy Szeged maga ünnepi heteit már az ötvenes évek végétől ennek a felismerésnek a jegyében alakította, és pedig olyan példaelevennnyel, hogy ma már az örömdetesen kiterjedő nyári játékokra egyre inkább ez a komplexitás válik jellemzővé.

A Szegedi Nyári Tárlat ugyanakkor eredményeivel és problémáival önmagában is kifejezi azt a fejlődést, ami képzőművészet és közönség kapcsolatát illetően

az utóbbi évtizedekben végbement. Az elmúlt húsz esztendő során ugyanis éppen ezen a területen egy több tényező, s e tényezők kölcsönhatásán alapuló előrehaladás következett be, amely egyszerre épül képzőművészetünk gazdagodására, differenciálódására, a közönség megnövekedett érdeklődésére és a képzőművészeti élet, vele együtt a kiállításpolitika, a kiállítási rendszer nagyarányú decentralizálódására. Ennek a művészeti és közművelődési, a vizuális kultúra szempontjából alig túlbecsülhető folyamatnak a sodrában jelentős új kiállítóhelyek jöttek létre; kialakult, illetve még mindig kialakulóban van a periodikusan ismétlődő országos tárlatoknak az a hálózata, amely egészében ma már folyamatosan képes számot adni képző- és iparművészetünknek a társadalmi igények szerinti differenciálódó szerepgazdagodásáról, egy-szersmind azokról a helyi kezdeményezésekről és áldozattalalásokról, amelyek összességében a képzőművészeti kultúra iránti kollektív felelősségérzet történetileg új minőségét sejteti. A Szegedi Nyári Tárlat, a Hódmezővásárhelyi Őszi Tárlat, a Debreceni és a Balatoni Tárlat, a Salgótarjáni Tavasz Tárlat, a Pécsi Kisplasztikai, az Egri Akvarell, a Szombathelyi Textil, a Miskolci Grafikai Biennálék — a felsorolás korántsem teljes — egy központilag inkább csak lehelővé tett, támogatott, mintsem irányított, de törvényszerűen végbement decentralizálódás tényeit, amiben egyaránt része van a tancsok művészetpolitikai hivatástudatának, az alkotóművészek és szövetségeseik társadalmi elkötelezettségének és a közönség növekvő érdeklődésének.

Mindennek felidézése itt és most nem a XX. Szegedi Nyári Tárlat közvetlen méltatásának megkerülését — ellenkezőleg: szerepe lényegének, e szerep kitartható folytonosságvállalásának hangsúlyos elismerését jelenti. A pártnak a kulturális decentralizálást távlati célként kitűző 1958-as művelődéspolitikai irány-

elveit követően, a legelső közt, a szabadtéri játékokkal egybekötött Szegedi Ünnepi Hetek képzőművészeti eseményeként, 1960 júliusában indult útjára ez a tárlat, ami még fontosabb: a regionális kereteket is néhány esztendő múltán meghaladva az egész magyar festészet, szobrászat, grafika felelős program színterévé alakított, elismert, nagyra becsült fórumává, fejlődésének nyomán követőjévé, sok tekintetben aktív részesévé vált.

De ha a Szegedi Nyári Tárlat egy általános fejlődési folyamat legkarakterisztikusabb példája — éppen azzal kisebbítenék jelentőségét, ha huszadik születésnapján elhallgatnánk azokat a fejlődés hozta általános gondokat, amelyekben a Szegedi Nyári Tárlat épp országos érvényre ökl, szükségképpen osztozik. Aligha ünnepontás itt is ki-mondani, ami képzőművészeti közéletünkben amúgy is szobeszéd tárgya: hogy tudniillik azok a rangos országos kiállítások, amelyek időről időre képzőművészetünk egészének vagy egy-egy ágának keresztmetszetét mutatják be, ma már a továbbfejlődés gondjaitól is küszködnek. Kellő munkamegosztás és koordináltság, kellő differenciáltság és összhang híján átfedések mutatkoznak, alkalmanként a kifáradás, a jellegtelenesség kockázatát vállalják, vagy éppen séllyel veszélyt hordoznak magukban. Szeretném ezt az alkalmat megragadni, hogy kijelentsem: ennek a felidőzésnek, a bő-ség e zavarának feloldását első-sorban a Kulturális Minisztérium tudja sürgősen elvégzendő feladatának.

A Szegedi Nyári Tárlat sem gondok és nem erőfeszítések nélkül, mégis évről évre sikerrel bizonyította életképességét; meg-tudta őrizni országos rangját és kétségbevonhatatlan szerepét, amelyet kulturális életünk egyik legjelentősebb központjában, az ünnepi hetek változatos programjának keretében, annak közönségbázisára építve eredményesen tölt be. A mostani, a XX. tárlat realizmus, ezen belül a dél-alföldi realizmus elsőbbségét biztosító szellemisével, más irányzatoknak teret adó gazdag színképével változatlanul biztosítani látszik az életképességet, a folytonosságot. De éppen, mert huszadik tárlat, hadd emlékjük, hogy a nagymúltú vállalkozás történeti tanulságai s az időse-rű tapasztalatok alapján egyben megújulásra ösztönző fordulópontot is jelent majd a Szegedi Nyári Tárlatok tartós jövőendő történetében. Mert az igazi folytonosság záloga mindig a meg-újulásra való képesség marad.

Megkérdeztük...

Fölösleges emberek

Megtörtént az is, nem is rég, hogy nem lehetett gyufát kapni. Pedig akkor ötszáztt ember dolgozott ebben a gyárban. Hiába csinálnak ilyen meg olyan aranyos kis öngyújtókat, némelyiknél már csak az hiányzik, hogy megszólaljon, annyira tökéletes, mégis veszi a gyufát az emberiség. En azit mondom, miránk nézve nagy szégyen volt, hogy külföldről kellett behoznunk, és a külföldi piacainkat mind ott kellett hagynunk. Most csak kétszázhatvenegyen vagyunk, mégis többet gyártunk. Külföldre is tudnánk adni, de ott már elfoglalták a helyünket a japánok és a kínaiak.

Amikor elmentem katonának, olyan volt ez a gyár, mint húsz vagy harminc évvel ezelőtt. Akkor tervezgették csak, hogy lesznek új gépek is egyszer. Az egyiket még segítettem leszerelni Budafokon. Mondták, olyan új gép lesz itt csak, amit más már leve-tett, "vidékre az is jó", de mi örültünk neki.

Na, amikor visszajöttem katonáktól, úgy jártam, mint a tar-jáni ember a panelházak között. Találghatták az is, itt volt az én házam, vagy inkább ott, itt állt a barackfám, de mégis inkább amott. Piszkos volt a régi gép, csupa por, csupa olaj, van helyette tiszta, és be van festve. Ha valami baja kezd lenni, ránézé-re is látszik. Keresni se kell a hibát, kiabál, itt kell javítani. Ki-számitani se tudnám, mennyivel többet gyárt ez, mint a régi.

Azt mondja, nem lehet jó, ha mi gyufagyártó gépet kezdünk csinálni, ahelyett, hogy gyufát gyártanánk? Hogy a bütykölés sose lesz olyan jó, mint az eredeti? Meglehet, hogy száz eset-ben igaz, amit mond, de a száz-egyedikben nem. Mi a százegy-dik vagyunk. Induljunk ki abból, hogy van egy csomó szakember. Akik a régieket állandóan javít-gatták, most ráérnek újat csinál-ni. Hat-hétmillió forinttal olcsóbb lesz a gép, ez már nagy pénz. De ha hozzávesszük, hogy a többi se devizával fizetjük, akkor még nagyobb a haszon. Garancia van rá, hogy jó lesz, mert az eredeti gyárral egyezs-günk van, ők adják a tervet, és fölük veszünk néhány olyan alkatrészt, amit ők jobban tudnak csinálni. Azt se higgye, hogy nyugatnémet csapággal jobban menne, mint a magyarral. Van egy motorom, azt mondták a ja-vítóban, föltétlenül japán csap-ágyakat vegyek bele, akkor lesz jó. Nem tartott annyi ideig, mint a magyar. Le kell arról szok-nunk, hogy a külföldi mind jó, a magyar meg mind rossz. A mi esetünkben azt is érdemes meg-nézni, ki az, aki csinálja.

Festőkről, szobrászokról hallom, mindig avval hozakodnak elő, ki volt a mesterük. Ha nagypapa le-szek, akkor is elmondom, hogy Horváth Jani bácsi volt a leg-jobb mártós, legtöbbet tőle tanul-tunk. Az még kevés, hogy ő sokat tud, mert ismerek olyanokat, akiknek legszívesebben hátát mu-tatja az ember. Jani bácsi taní-tani is tud. Hogyan? Nincsen fi-fi-ka benne semmi. Ha valamit kér-dezünk, nem a mellét döngeti, nem azt mondja, na, nyavalyások, kis taknyosok, ezt se tudjátok, hanem megmutatja. De ha ő el-akad valahol, nem vakarózik, mindjárt mondja: gyertek ide, eb-ben jobban benne vagytok, segít-setek.

Amit most mondok, az nagyon bonyolult dolog. Igen egyszerű a tétel, ha kevesebb ember többet tud termelni, az csak jó lehet. Amikor visszajöttem katonáktól, akkor kezdtek rostálni az embe-reket: te elmehetsz, terád nincsen szükség, te pedig maradhatsz. Akármik mondja, hogy előkészítet-tek mindent, hogy két-három he-lyet is följárjoltak. Az, hogy ki-viszek két gépet, és behozok egyet, a gépnek nem fáj, de az ember soha nem lesz gép.

Az első menet tiszta ügylet volt. Nyíltan megmondták, korszerűsít-tünk, ennyi ember fölösleges.

Először azok mennek el, akikkel baj volt. Akik nem mindig szeret-tek dolgozni, akik bejönni se sze-rettek mindig, akik mindig mást szerettek volna csinálni, és sose azt, amit kellett, vagy akinek se-hogy nem ment a fejebe, hogy a gyár és a kocma között irratato-san nagy a különbség, azokat egy öntéssel kívültre tették. Aki ma-radt, mind egyetértett a lépéssel, mert az illet akkor is meg kel-lene tenni, ha nincsen rekonst-rukció. Csak hogy a villám utána is csapdok, és nem lehet tudni, kit talál el. Itt már nem az a szem-pont, hogy ki dolgozik jobban, mert az már kiesett, aki nem jól dolgozik. Ki van itt hosszabb ide-je? Férfi, feleség, gyermek, nagy-apa, nagymama mind gyufagyári: őket nem lehet elküldeni. Aki ed-dig ragaszkodott a gyárhoz, ah-hoz ragaszkodik most a gyár is! En fiatal vagyok, akkor jöttem vissza, gondoltam, engem az is-ten se ment meg. Ha csak az nem, hogy a feleségem is itt van, és akkor éppen terhes volt. Gye-reket jobban időzíteni nem lehet-tett volna.

A második eresztésről beszé-lünk még. Délutános voltam, jöt-tem be, látom, megy a fal mellett az algyói asszony. Majdnem hoz-zaragad a falhoz, jaj, csak észre ne vegyék! És sír! Na, szegény asszony, ezt elküldték. Akit má-sodszorra rázott ki a rosta, talán mind sírt. Nem színeskedésből, ennyi ember nem tud színes-kedni. És főleg nem a gyárkapun kívül színeszkedne, amikor senki se látja. Volt két lány, egy hely-ről jártak be, az egyik hívta ide annak idején a másikat. Barátnők voltak, mindig együtt dolgoztak. Egyformán jól! Amelyik később jött, annak fölmondták. Megsírát-ta először a barátját, aztán ki-lépett ő is. Melyik statisztikába tenné bele? Magától ment?

Mi megtanulunk új gépeket csinálni, és közben megtanuljuk azt is, hogy ennyi meg ennyi ember megint fölösleges lesz. Azok men-nek el, akik ide tették le a ga-rast. Csak megfordul a fejembem: ellensége lehetek én annak, aki-vel egy levegőt szívok? Létezhet-nek, akik annyira hidegen tartják az eszközt, hogy kapásból tudnak igent és nemet mondani, én nem tartozom közéjük. Ha számolok, azt mondom, csak ez lehet a meg-oldás.

Most az hírlík, másképpen csök-kenetnek. A gyerekes anyák csa-patostól jönnek majd vissza, va-karhatják a fejét, akinek viszket. Nagy baj nem lesz, ahogy elné-zem, nagyjából annyian el is mennek szülni. Sokan vannak azok is, akik ott állnak a nyug-díj küszöbén. Szépen elengedik őket, de nem vesznek föl helyet-tük senkit. Annnyival is keveseb-ben leszünk. Nem gondoltam rá, hogy ennyien meg tudnak siratni egy öreg gyárat, ha korszerűsö-d-ni akar.

Talán soha nem volt, hogy a munkás ne a maga eszével gon-dolkozott volna. Aki innen el-ment, helyet mind talált, emiatt szemrehányást senki nem kaphat, de két dologra azért oda kéne fi-gyelní. Van, aki azt mondja, hat-száz-nyolcszáz forinttal is keve-sebbet keres az új helyen. Nem tudom, hogyan dolgozik, érde-mel-e többet, de nagy érvágás, az biztos. Talán, ha beleszokik az új munkába, helyre billen. Inkább azokat a gyáratok, mint értem, akik most is olyanok, mint a ki-szikkadt szívacs: szívják maguk-ba az új munkaeót. Ha ez a százvalahány éves gyár meg tu-dott fiatalodni, ha ez be tudta bizonyítani, hogy okos ésszel ren-geteg ember munkáját lehet meg-spórolni, én azt hiszem, ezen a vágányon más gyár is elindul-hatna.

Maga attól fél, hogy nem szá-molunk rendesen? Ha egyszerre eregetné szabadon a fölösleges embereket minden üzem, akkor beütne a munkanélküliség? Any-nyira egyszerre nem megy.

(Elmondta Bárkányi András, a szegedi gyufagyárban.)

HORVÁTH DEZSŐ

Giang Nam

A rokka éneke

Egy domb mögöl lélegzetvisszafojtva les,
És tágranyílt szemmel vallatja a vaksötétet.
Itten szénakazlak lehetnek, amottan vízmosta

[partok

kókuszpálmákkal,
S emerre himbálódzik a háneshíd,
Az ő szülőfaluja bújkik meg az éjben.
S mintha hallaná futkosó gyermekek
tiszta nevetését
és csörömpölését a rizstörőnek.

Nini, valahol a rokka szelíd szava bűg.
És a lesen levő véresre marja ajkait.
Oh, miért oly szívenűtő e rokka éneke?
A messzire ment férfit visszasírató?
Az ő szülőfaluja ez itten.
Petróleumlámpa pislikoló fénye mellett
az ő felesége pörgeti a rokka kerekét.
És röppen a sóhaj:

„Oh, gondárrnyékolta szemű édes feleségem,
oh, háborúsdit játszó, futkosó fiacskám.”
Azt követelték tőle: „Ujjad ne reszkessen

[a ravaszon!”

Azt parancsolták néki: „Nincs kegyelem, ez itt [vietcong falu!”

De ki ellen fordítsa fegyverét?

Az ellenség hol van itt?

A puskacsó lehanyatlik a reszeltő kézben.

Mögötte, az éjszaka foglya mögött

a gyilkosságba kényszerítő acélöklől,

előtte a szívenűtő rokka éneke,

a messzire ment férfit visszazokogó.

Íme virrad, de lassan, szól a kakas már.
A kunyhók fölött kókuszpálmák
bólingatnak a hajnali szélben.

S a rokkakerek újra szólni kezd.

„Rohamra fel!”

Süvít a parancsszó.

De kire löjön?

Amerre néz, leeresztett remegő fegyverek.

Egy gyermek rémült kiáltása hasogatja

a hajnali eget.

Lenn az úton egy ismert és drága szillett

[suhan el.

„Tűz!”

— Testvérek, ne, ne löjtek!

„Tűz!”

— Tűz a mi asszonyainkra, gyermekeinkre?

— Soha — soha!

Vér buggyan a soha nyomán.

„Tűz!”

És vért köhögve kiáltja még:

— Testvér, mögöttünk az ellenség!

Aztán... rászakad az ég.

De még mintha felbúgna

egy végső-végtelen pillanatra

a semmibe elringató ének,

a rokka szelíd éneke.

A faluban mindenki virraszt,

ha éjnek idején megszólal a rokka éneke.

Öröm. Öröm ez a dal.

Szavára lehull a bilincs,

és a csillagokig magasodik

a Szabad-ság.

Fordította:

MADÁCSY LÁSZLÓ